

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

© Вороновська О.В. 2009

Розкрито суть системи обліково-аналітичного забезпечення екологічного менеджменту підприємства, її елементи, завдання та механізм функціонування.

In the article sense of the system of accounting- analytical providement of enterprise's ecological management is conducted. It was also determined it's elements, tasks, mechanism of functioning.

Постановка проблеми. З розвитком ринкових відносин в аграрному секторі економіки відбуваються якісні зміни в системі економічних відносин, а саме: змінюються форми власності, розвиваються інноваційні процеси, відбувається переорієнтація сільськогосподарських підприємств на вирощування екологічно чистої сільськогосподарської продукції. Ведеться активна робота з переведення національних систем бухгалтерського обліку та звітності на міжнародні стандарти, які містять рекомендації з узагальнення інформації про економіко-екологічні процеси. У зв'язку з цим ставляться задачі, які вимагають формування обліково-аналітичного забезпечення управління екологічною діяльністю, адекватної новим умовам. Постає необхідність у визначенні виключно нових об'єктів обліку, внесенні коректив до формування традиційних інформаційних масивів, істотного підвищення оперативності обліку й аналізу, переміщення акцентів на показники якості екологічної інформації. Цим і визначається характер обліково-аналітичного забезпечення системи екологічного менеджменту аграрних підприємств.

Орієнтація екологічного менеджменту повинна спрямовуватись на використання даних виробничого обліку, в якому відображається рух натурально-речових потоків і фінансового обліку як носія інформації про рух фінансових потоків. Інтеграція цих видів облікової інформації найбільшою мірою задовольнятиме вимоги екологічного менеджменту.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження з окремих аспектів екологічного узагальнення, обліку та аналізу інформації про економіко-екологічні процеси та їх вплив на результативні показники діяльності аграрних підприємств присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених-економістів – І.В. Бешулі, І.Я. Замули, Л.І. Максимів, Л.Г. Мельника, О.Л. Кашенко, В.О. Шевчук та ін. Але в цих роботах відсутнє комплексне дослідження обліково-аналітичного забезпечення системи екологічного менеджменту.

Метою статті є розгляд вагомості екології та необхідності понесення витрат на охорону й відтворення навколишнього середовища, що потребує створення обліково-аналітичного забезпечення екологічного менеджменту, якість якого істотно впливає на прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Система обліково-аналітичного забезпечення екологічного менеджменту – це система, що ґрунтується на даних бухгалтерського, управлінського, стратегічного, екологічного обліків, містить оперативні дані і використовує для еколого-економічного аналізу статистичну, виробничу, довідкову та інші види інформації. Узагальнена схема системи екологічного менеджменту аграрних підприємств показана на рис. 1.

Рис. 1. Узагальнена схема системи екологічного менеджменту аграрних підприємств

Сьогодні в теорії та практиці бухгалтерського обліку ще не обґрунтовані основні напрями удосконалення інформаційної бази екологічного менеджменту. Традиційний бухгалтерський облік з багатьох аспектів непридатний для повного відображення впливу діяльності аграрних підприємств на довкілля і виконання необхідних функцій екологічного управління і контролю.

У результаті дослідження встановлено, що стан земель сільськогосподарського призначення є однією з складових частин, що визначає екологічну чистоту аграрного виробництва. Екологічна діяльність аграрної сфери поєднує не тільки операції з охорони навколишнього середовища (запобігання забрудненню), а й виробництво екологічно чистої продукції, підвищення родючості ґрунтів тощо. Екологічна діяльність – система господарювання, заснована на принципах, які ведуть до створення збалансованої агросистеми, здорового соціально-економічного середовища в сільській місцевості.

Активне сільськогосподарське освоєння земель має значний часовий проміжок, протягом якого накопичувалися екологічні проблеми, які періодично проявлялися у вигляді гострих криз. У результаті утворилося порочне коло, коли гігантські масштаби нераціонального використання земельних ресурсів призвели до загрозливого рівня еродованих земель, агродеградації та токсичного забруднення чорноземів [5].

Вивчаючи інформаційну скерованість екологічних процесів, зазначимо, що у вітчизняній обліковій літературі ці процеси мали лише макрорівневу оцінку екологічного збитку.

Сьогодні екологія підказує нові орієнтири та напрями аграрного виробництва, вона повинна стати імпульсом нових технологій та нових тенденцій при взаємодії виробництва та природи. Але це потребує побудови механізмів управління екологічними процесами. Саме екологічний менеджмент – управління, яке відповідає вимогам та особливостям екологічного виробництва – сприяє зниженню екологічних збитків, охороні та відтворенню земельних ресурсів (рис. 2).

Найголовнішим завданням екологічного менеджменту є впровадження екологобезпечних та ресурсозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарської продукції. На жаль, в умовах технічної відсталості та фінансових обмежень облік екологічних операцій та ініціативна відмова від частки прибутку на користь еколого-орієнтованого сільськогосподарського виробництва цікавить орендарів земель сільськогосподарського призначення тільки теоретично. Оскільки орендні відносини на селі мають переважно короткостроковий характер, природно-ресурсний потенціал аграрного виробництва продовжує втрачати свої відновлювальні та асиміляційні можливості.

Відносини щодо оренди земель сільськогосподарського призначення в Україні регулюються Законом «Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 року №161-XIV та Законом «Про охорону земель». Але на практиці дієвий контроль за використанням орендованих земель з боку її власників та держави відсутній. Незважаючи на те, що в системі Міністерства аграрної політики України є Державний центр контролю за якістю земель «Укрдержродючість», наразі він практично не виконує робіт з визначення стану і родючості землі до і після строку її оренди. Відповідно, ці показники в договорах оренди не фіксуються, а штрафні санкції до непорядних орендарів, що внаслідок своєї діяльності погіршують стан земельних угідь, не застосовуються. Законопроект, що мав би врегулювати це питання, – «Про агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення» (від 10 жовтня 2006 р. № 2302) [1, 2].

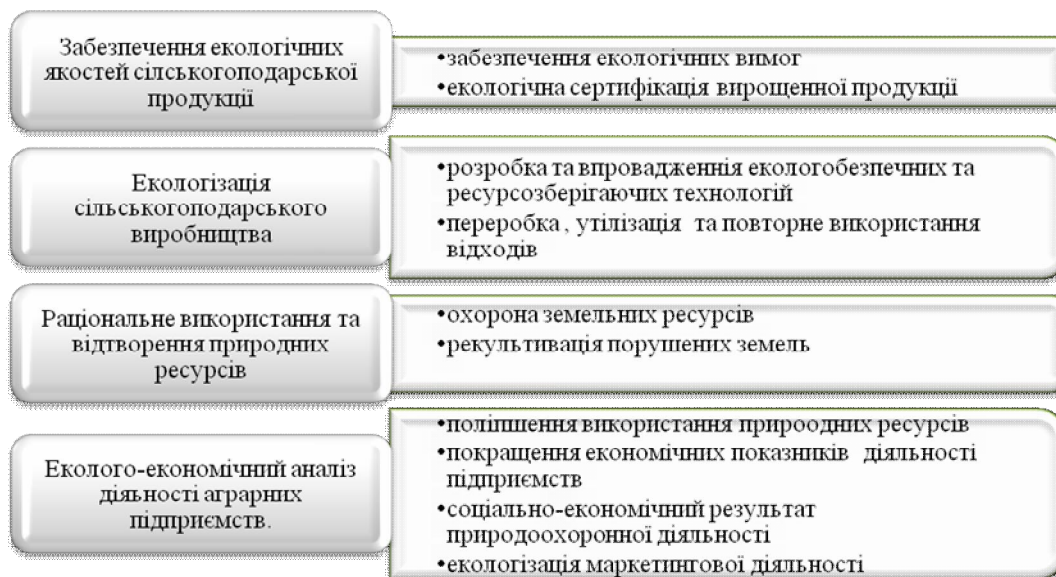

Рис. 2. Ціль екологічного менеджменту аграрних підприємств

Реальне забезпечення необхідного рівня вирощування екологічно чистої сільськогосподарської продукції є клопіткою, наукоємною та занадто затратною діяльністю, яка не дає явних позитивних фінансових результатів за короткий термін період. Основна причина – порушення екологічного права – слабкий та неефективний державний контроль за дотриманням законодавства [3].

Визначаючи об’єктивну необхідність прискорення та оптимізації організаційно-правового та методичного регулювання інформаційних аспектів екологічного менеджменту, пропонуємо виділити основні стратегічні напрямлення удосконалення інформаційної бази:

- удосконалення законодавчої бази щодо охорони та відтворення земельних ресурсів;
- посилення екологічного контролю з боку державних органів нагляду за дотриманням законодавства;
- приведення українського законодавства у відповідність з міжнародними нормами, які регулюють формування інформаційних систем з екологічних аспектів господарської діяльності;
- інтеграція вітчизняного обліку за екологічними показниками в міжнародну систему на основі подальшого удосконалення національних стандартів;
- використання з врахуванням національних економічних та екологічних особливостей закордонного досвіду при проектуванні звітних форм;
- уніфікація та взаємоув’язка системи макро- і мікрорівневих показників;
- створення національних мереж за допомогою засобів комп’ютерних технологій, які дають змогу отримувати інформацію, необхідну для аналітичного дослідження.

Сучасне обліково-аналітичне забезпечення аграрного виробництва не дає змоги враховувати у загальному складі бухгалтерських синтетичних рахунків витрати щодо екологізації виробництва (природоохоронні, екологічні витрати). Тому необхідно розширити структуру інформаційної бази бухгалтерського екологічного обліку: до синтетичних рахунків відкрити субрахунки, які б характеризували заходи щодо відтворення та збереження природно-ресурсного потенціалу аграрного виробництва. Наприклад, для обліку та контролю за родючістю земель сільськогосподарського призначення використовувати аналітичні рахунки «Часткове відтворення родючості земель сільськогосподарського призначення» та «Повне відтворення родючості земель сільськогосподарського призначення» в складі рахунка 23 «Виробництво» субрахунок «Рослинництво».

Вважаємо, що стимулювання раціонального використання, охорони та відтворення земель повинно стати одним із методів економічного регулювання в системі управління агропромисловим виробництвом, яке б проявлялося у наданні податкових та інших пільг відповідно до законодавства України.

Для обліку та контролю за відтворенням родючості ґрунту пропонуємо використовувати в рослинництві «Баланс продуктивності земельних ресурсів», а для переробки сільськогосподарської продукції – «Матеріальний баланс».

Враховуючи особливості екологічної діяльності аграрних підприємств, внутрішні та зовнішні умови їх функціонування, можна виділити такі види інформації для прийняття управлінських рішень на віддалену перспективу (таблиця).

Інформаційні потреби екологічного менеджменту аграрного виробництва

Інформаційні потреби	Процеси екологічної діяльності		
	Вирощування екологічно чистої сільськогосподарської продукції	Переробка	Збут
Внутрішній потенціал (середовище)	<ul style="list-style-type: none"> дотримання екологічної культури в землеробстві; належні умови утримання тварин 	<ul style="list-style-type: none"> витрати на виробництво загалом та за центрами відповідальності; динаміка формування екологічної складової собівартості; якість продукції 	<ul style="list-style-type: none"> обсяг та динаміка продажу; витрати на збут; класифікація покупців за сегментами; маркування екологічно чистої продукції ; доходи та фінансові результати
Зовнішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> природно-кліматичні умови; діючі ставки екологічних податків; екологічні інвестиції; агроекологічні програми; альтернативні шляхи впровадження екологобезпечних технологій в АПВ 	<ul style="list-style-type: none"> собівартість та екологічні витрати виробництва у підприємств-конкурентів; параметри екологічної якості продукції за вимогами ринку та у конкурентів; діючі ставки податків; пільги щодо оподаткування; державні програми підтримки; тарифи на паливо та електроенергію 	<ul style="list-style-type: none"> кількість підприємств конкурентів; тенденції та перспективи розвитку екологічного виробництва; попит на екологічно чисту продукцію в розрізі асортиментних груп

Важливою проблемою та перешкодою на шляху переорієнтації облікової системи аграрного виробництва є неусвідомлення менеджерів різних рівнів загальної філософії екологічного виробництва сільськогосподарської продукції (мети та бачення майбутнього) і, як наслідок, неможливість визначити вид та деталізацію інформації, необхідної для подальшого управління екологічною діяльністю [4].

Для цього, на наш погляд, необхідно ввести таке поняття, як екологічно орієнтована обліково-аналітична система, яка б найповніше охоплювала екологічні аспекти діяльності аграрних підприємств у взаємодії та взаємозалежності з бухгалтерським обліком, управлінським та податковими аспектами.

Екологічно орієнтована облікова аналітична система повинна ґрунтуватися не тільки на бухгалтерській інформації, яка містить оперативні дані, але й на інформації про екологічний стан господарюючого суб'єкта, необхідної для аналізу статистичної, технічної, соціальної та інших видів інформації (рис. 3).

Рис. 3. Екологічно орієнтована обліково-аналітична система

Висновки і пропозиції подальших досліджень. Екологічно орієнтована облікова аналітична система – це система, складові якої здійснюють збір, обробку та оцінку всіх видів інформації, зокрема екологічної, яка необхідна для прийняття управлінських рішень на макро- і мікрорівнях. Завдання, які сьогодні постають перед економікою України, неможливо вирішити без підвищення ефективності управління на основі впровадження екологічних пріоритетів економічного розвитку аграрних підприємств.

1. Закон України «Про плату за землю» від 03.07.92 р. №2535-ХІІ. 2. Закон України «Про охорону земель» від 19.03.2003. №962-ІV. 3. Зуєв В. Правове регулювання реалізації екологічного управління в Україні та шляхи його вдосконалення [°/www.uper.org](http://www.uper.org). 4. Лисенко Ю. Екологічний підхід до управління підприємством: проблеми і перспективи / Ю. Лисенко, А. Садеков А. // Економіка України. – 2003. – № 5. – С. 34 .5. Мельник Л. Г. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням / Л.Г. Мельник, М.К. Шапочка. – Суми: Университетська книга, 2008. – 759 с.